

بسم الله الرحمن الرحيم

احادیث متفرق شدن امت

(ترجمه)

پرسش

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته!

امیر و شیخ بزرگوار، الله متعال شما را در حفظ خود داشته باشد؛ حدیث متفرق شدن امت به روایت دوم که به این لفظ آمده (کلها فی الجنة إلا واحدة)، یعنی تمام امت من در جنت است؛ مگر یک گروه آن؛ اصل و سند آن برایم واضح و آشکار گردیده است، آنجا که حاکم به لفظ غریب این روایت را صحیح شمرده است، و هم چنان مقدسی در باره‌ی آن گفته است که این روایت از روایت (کلها فی النار إلا واحدة)، یعنی تمام امت من در دوزخ اند؛ مگر یک گروه آن؛ درست و مشهورتر می‌باشد. اگر وقت اضافی داشته باشید، در این ارتباط رهنمایی‌ام نمایم. الله سبحانه و تعالی در علم و وقت شما برکت اندازد.

امیر بزرگوار! در ارتباط این جمله "این روایت را حاکم صحیح شمرده است" در کتاب کشف الخفاء از عجلونی در صفحه 150 آمده است: «شعرانی در کتاب المیزان از حدیث ابن نجار روایت نموده است و حاکم آن را به لفظ غریب صحیح شمرده و آن عبارت است از: "ستفترق أمتی علی نیف و سبعین فرقة کلها فی الجنة إلا واحدة" زوداست که امت من به هفتاد و چند گروه تقسیم می‌شود؛ تمام‌شان در جنت اند؛ مگر یک گروه آن، و در روایت از دیلمی به این لفظ آمده: "الها لک منها واحدة" یک گروه از امت من هلاک شوندند. علماء گفته اند که این گروه زندیق‌ها می‌باشند.» این را من می‌دانم؛ زیادی که در این حدیث به لفظ (هم الزنادقة) آمده، موضوعی می‌باشد؛ اما آنچه را که من می‌خواهم این است که در کجا حاکم روایت را بدون زیادت لفظ زنادقة صحیح گفته است؟

پاسخ

وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته!

در قدم نخست به ارتباط پرسش شما در مورد متفرق شدن امت به گروه‌ها و آن احادیثی که در این موضوع وارد شده، باید گفت که به سه دسته تقسیم می‌شود:

۱. احادیثی که متفرق شدن امت در آن‌ها به هفتاد و سه فرقه ذکر شده است.

۲. دسته‌ی دوم متفرق شدن امت به هفتادوسه فرقه همراه با زیادت لفظ (كلها في النار إلا واحدة) تمام‌شان در آتش اند؛ مگر یک گروه آن.

۳. دسته‌ی سوم هفتادوسه فرقه همراه با زیادت لفظ (كلها في الجنة إلا واحدة) تمام‌شان در جنت اند؛ مگر یک گروه آن. اما دسته‌ی اول یعنی حدیث بدون زیادت، قسمی که من از موضوع فهم دارم، صحیح بوده و هیچ‌کسی را نمی‌بینم که این روایت را ضعیف بشمارد.

ابوداود در سنن خود از حضرت ابوهریره روایت می‌کند که پیامبر گرامی صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«اَفْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَتَفَرَّقَتِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً»

ترجمه: یهود به هفتادویک و یاهم به هفتادودو فرقه تقسیم شدند؛ هم‌چنان نصاری به هفتادویک و یاهم به هفتادودو فرقه تقسیم شدند و امت من به هفتادوسه فرقه تقسیم می‌شوند.

هم‌چنان ترمذی در سنن خود از ابوهریره رضی الله عنه روایت می‌کند که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«تَفَرَّقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَالنَّصَارَى مِثْلَ ذَلِكَ وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً»

ترجمه: یهود به هفتادویک و یاهم به هفتادودو فرقه تقسیم شدند، نصاری هم‌چنان و امت من به هفتادوسه فرقه تقسیم می‌شوند.

در این باب هم از سعد، عبدالله بن عمرو و عوف بن مالک روایت است که ابوعبسی فرمود: حدیث ابوهریره حدیث حسن و صحیح می‌باشد. هم‌چنان حاکم در مستدرک خود از ابوهریره نقل نموده که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود:

«اَفْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً»

ترجمه: یهود به هفتاد و یک و یا به هفتاد و دو فرقه تقسیم شدند، هم‌چنان نصاری به هفتاد و یک و یا به هفتاد و دو فرقه تقسیم شدند و امت من به هفتاد و سه فرقه تقسیم می‌شوند.

حاکم گفته است: این حدیث به شرط مسلم صحیح بوده؛ لیکن تخریج‌اش نکرده و ذهبی هم به این قول موافقت نموده است.

اما دسته دوم به زیادت "كلها في النار إلا واحدة" اكثر روايات به صحت و تحسین اش وارد شده است. ترمذی در سنن خود از عبدالله بن عمرو روایت کرده که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«...وَإِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ تَفَرَّقَتْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مَلَّةً وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مَلَّةً كُلُّهُمْ فِي النَّارِ إِلَّا مَلَّةً وَاحِدَةً قَالُوا وَمَنْ هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي» قَالَ أَبُو عِيْسَى هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ...

ترجمه: بنی اسرائیل به هفتاد و دو گروه تقسیم شدند و امت من به هفتاد و سه گروه تقسیم می شود؛ تمام شان در دوزخ اند؛ مگر یک گروه آن. اصحاب فرمودند: یا رسول الله این ملت واحد کیست؟ فرمود: آن که من و اصحاب من بر آن هستیم. ابو عیسی گفته که این حدیث حسن و غریب می باشد.

ابن ماجه در سنن خود از عوف بن مالک رضی الله عنه روایت می کند که گفت: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً فَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَى عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً فَأِحْدَى وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ وَثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ هُمُ قَالَ الْجَمَاعَةُ»

ترجمه: یهود به هفتاد و یک گروه تقسیم شدند، یک گروه آن در جنت بوده و هفتاد فرقه آن در آتش دوزخ می باشد. هم چنان نصاری به هفتاد و دو فرقه تقسیم شدند، هفتاد و یک فرقه آن در آتش بوده و یک فرقه آن در جنت می باشد. و قسم به ذاتی که جان من در دست اوست، حتماً امت من به هفتاد و سه فرقه تقسیم می شوند، یک فرقه آن در جنت بوده و هفتاد و دو فرقه آن در آتش دوزخ می باشد. گفته شد که ای رسول الله! آن ها کی اند؟ فرمود: آن ها جماعت اند.

احمد در مسند خود از ابن عامر عبدالله بن لحي روایت نموده که گفته است: همراه معاویه بن ابی سفیان رضی الله عنهما حج کردیم، زمانی که در مکه رسیدیم، پس از نماز ظهر از جای خود بلند شده چنین گفت: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«إِنَّ أَهْلَ الْكِتَابَيْنِ افْتَرَقُوا فِي دِينِهِمْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مَلَّةً وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مَلَّةً يَعْني الْأَهْوَاءَ كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً وَهِيَ الْجَمَاعَةُ»

ترجمه: دو اهل کتاب (یهود و نصاری) در دین شان به هفتاد و دو گروه تقسیم شدند و امت من به هفتاد و سه گروه تقسیم می شوند؛ تمام شان در آتش اند؛ مگر یک گروه آن و آن گروه است که بر جماعت باشد.

طبرانی در جامع صغیر خود از انس بن مالک روایت می کند که گفت: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«تفترق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلهم في النار إلا واحدة، قالوا: وما هي تلك الفرقة؟ قال: ما أنا عليه

اليوم وأصحابي»

ترجمه: این امت به هفتاد و سه فرقه تقسیم می‌شوند؛ تمام‌شان در دوزخ اند؛ مگر یک فرقه آن. گفتند: آن فرقه کیست؟
فرمود: گروهی که امروز من و اصحابم بر آن قرار داریم.

بیهقی در دلائل النبوة از ابن عامر عبدالله بن لحي روایت می‌کند که گفت: همراه معاویه رضی الله عنه حج کردیم و هنگامی که به مکه رسیدیم، در وقت نماز ظهر ایستاد شده فرمود: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«إِنَّ أَهْلَ الْكِتَابَيْنِ افْتَرَقُوا فِي دِينِهِمْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً
يَعْنِي الْأَهْوَاءَ كُلَّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً وَهِيَ الْجَمَاعَةُ»

ترجمه: اهل کتاب (یهود و نصاری) در دین‌شان به هفتاد و دو ملت تقسیم شدند و امت من به هفتاد و سه ملت تقسیم می‌شوند؛ تمام‌شان در آتش اند؛ مگر یک گروه آن که جماعت است.

حاکم در مستدرک بر صحیحین از ابن عامر بن لحي روایت می‌کند که گفت: همراه معاویه رضی الله عنه حج کردیم و هنگامی که به مکه رسیدیم، در وقت نماز ظهر ایستاد شده فرمود: رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند: «اهل کتاب در دین‌شان به هفتاد و دو گروه متفرق شدند و این امت به هفتاد و سه گروه متفرق می‌شود؛ تمام‌شان در دوزخ اند؛ مگر یک گروه آن که جماعت است.» حاکم اضافه نمود: این‌ها سندهای اند که بر صحیح بودن این حدیث حجت می‌باشند، و ذهبی هم موافق بر این است.

ابوداود در سنن خود از ابی عامر الهوزنی روایت می‌کند که معاویه بن ابی سفیان در میان ما ایستاد شده چنین گفت:
آگاه باشید که رسول الله صلی الله علیه وسلم در میان ما برخاسته و فرمودند:

«أَلَا إِنَّ مَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ افْتَرَقُوا عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ:
ثِنْتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، وَوَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ»

ترجمه: آگاه باشید! کسانی که از اهل کتاب قبل از شما بودند، به هفتاد و دو فرقه تقسیم شدند و این ملت به هفتاد و سه فرقه تقسیم می‌شود که هفتاد و دوازده در آتش بوده و یکی آن در جنت می‌باشد، و آن جماعت است. این روایت را
آلبانی حسن شماریده است.

اما دسته‌ی سوم به زیادت "كلهم في الجنة إلا فرقة واحدة" می‌باشد؛ این روایت را اکثر محدثین ضعیف دانسته اند، از جمله: عقیلی در "الضعفاء الكبير" حدیثی را به شرح ذیل روایت نموده است: محمد بن مروان القرشی به ما از محمد بن عباده الوسطی حدیث بیان نمود و او از موسی بن اسماعیل الجبلی و او از معاذ بن یاسین الزیات و او از ابرد بن ابی الاشرس و او از یحیی بن سعید و او از انس بن مالک رضی الله عنه به ما روایت کرده گفت که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«تَفَرَّقُ أُمَّتِي عَلَى سَبْعِينَ أَوْ إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا فِرْقَةً وَاحِدَةً، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ هُمْ؟
قَالَ: الزَّنَادِقَةُ وَهُمْ الْقَدْرِيَّةُ»

ترجمه: امت من به هفتاد و یاهم به هفتاد و یک فرقه تقسیم می‌شوند؛ تمام‌شان در جنت بوده؛ مگر یک گروه آن.
اصحاب پرسان کردند که ای رسول الله آن‌ها کی‌ها اند؟ فرمودند: زنادقه (قدریه) می‌باشند.

عقیلی معاذ بن یاسین الزیات را که او از ابرد بن اشرس روایت نموده است، شخص مجهول دانسته و روایت‌اش را غیر محفوظ می‌داند. هم‌چنان، عقیلی در "الضعفاء الكبير" روایتی را به شرح زیر تخریج نموده است: حسن بن علی بن خالد اللیثی به ما از نعیم بن حماد و او از یحیی بن یمان و او از یاسین الزیات و او از سعد بن سعید برادر یحیی بن سعید انصاری و او از انس به ما روایت کرده گفت که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى بَضْعٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهَا فِي الْجَنَّةِ إِلَّا فِرْقَةً وَاحِدَةً، وَهِيَ الزَّنَادِقَةُ»

ترجمه: امت من به هفتاد و چند فرقه تقسیم می‌شوند، تمام‌شان در جنت اند؛ مگر یک فرقه آن که در دوزخ می‌باشد و آن زنادقه می‌باشد.

عقیلی اضافه کرده که: این حدیث به درجه صحت نمی‌رسد؛ شاید یاسین این روایت را از پدرش و یاهم از ابرد گرفته باشد و این روایت نه از یحیی بن سعید و نه از روایت سعد می‌باشد.

در کتاب الموضوعات از ابن جوزی ۱/۲۶۷ (کتاب السنة و ذم البدع) باب افتراق هذه الامة آمده است: عبدالوهاب بن مبارک به ما خبر داده گفت: ابن بکران از عتیقی و او از محمد بن مروان القرشی و او از محمد بن عباد الواسطی و او از موسی بن اسماعیل و او از معاذ بن یاسین الزیات و او از ابرد بن اشرس و او از یحیی بن سعید و او از انس ابن مالک به ما روایت کرده گفت که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى سَبْعِينَ أَوْ إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ إِلَّا فِرْقَةً وَاحِدَةً قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ هُمْ؟
قَالَ: الزَّنَادِقَةُ وَهُمْ الْقَدْرِيَّةُ»

ترجمه: امت من به هفتاد و یاهم به هفتاد و یک فرقه تقسیم می‌شوند، تمام‌شان در جنت اند؛ مگر یک فرقه آن.
اصحاب فرمودند: ای رسول الله آن‌ها کی‌ها اند؟ فرمودند: زنادقه یعنی قدریه.

طریق دوم: عبدالوهاب به ما خبر داده گفت که ابن بکران از عتیقی و او از یوسف بن الدخیل و او از عقیلی و او از حسن بن علی بن خالد اللیثی و او از نعیم بن حماد و او از یحیی بن یمان از یاسین الزیات از سعد بن سعید برادر یحیی بن سعید انصاری و او از انس به ما روایت کرده گفت که رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمودند:

«تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى بَضْعٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي الْجَنَّةِ إِلَّا فِرْقَةً وَاحِدَةً وَهِيَ الزَّنَادِقَةُ»

ترجمه: امت من به هفتاد و چند فرقه تقسیم می‌شود، تمام‌شان در جنت می‌باشند؛ مگر یک فرقه آن که زنداقه می‌باشد.

طریق سوم: جریر به ما خبر داده گفت که عشاری از دار قطنی و او از ابوبکر محمد بن عثمان الصیدلانی و او از احمد بن داود السجستانی او از عثمان بن عفان القرشی به ما روایت کرده گفت: ابو اسماعیل الایلی حفص بن عمر از مسعر از سعد بن سعید روایت نموده که می‌گفت: از انس بن مالک شنیدم که گفت: از رسول الله صلی الله علیه وسلم شنیدم که می‌فرمود:

«تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى بَضْعٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي الْجَنَّةِ إِلَّا الزَّنَادِقَةَ». قَالَ أَنَسٌ: كُنَّا نَرَاهُمْ الْقَدْرِيَّةَ»

ترجمه: امت من به هفتاد و چند فرقه تقسیم شدند، تمام‌شان در جنت اند؛ مگر زنداقه. انس بن مالک فرمود که ما آن‌ها را قدریه می‌شماریدیم.

تمام این احادیث از رسول الله صلی الله علیه وسلم صحت نداشته، در سند همه‌شان در یک مکان و یا زیاده از یک مکان ضعف وجود دارد؛ مثلاً: ابن جوزی روایت‌های سه گانه فوق را در الموضوعات ذکر کرده و گفته که علمای حدیث فرمودند: ابرد "یکی از رجال سند در روایت اول بوده" دروغگو و گمنام می‌باشد. یاسین از او گرفته اسنادش را دگرگون ساخته است و عثمان بن عفان که یکی از رجال سند در روایت سوم فوق می‌باشد، اسنادش را سرقت نموده است. اما ابرد: محمد بن اسحاق بن خزیمه گفته است که شخص دروغگو و گمنام می‌باشد و یاسین که یکی از رجال سند در روایت دوم است، یحیی در موردش گفته است که حدیثش به هیچ نمی‌ارزد و نسائی هم اضافه کرده که حدیثش متروک می‌باشد. علمای نقل در ارتباط به عثمان گفته اند که وی متروک الحدیث و کتابت حدیث‌اش درست نیست؛ مگر بر طریق اعتبار، و حفص بن عمر یکی از رجال سند در روایت سوم، حاتم الرازی در ارتباط اش اضافه می‌کند که دروغگو بود و عقیلی هم گفته که حفص از ائمه به دروغ روایت می‌کند. در لسان المیزان از ابن حجر عسقلانی آمده است: ابرد بن اشرس از یحیی بن سعید الانصاری... و ابن خزیمه گفته: دروغگو و گمنام می‌باشد. هم‌چنان زیادت "كلها في الجنة إلا واحدة" غیر صحیح می‌باشد.

دوم: آنچه که به ارتباط سوال شما «حاکم به لفظ غریب صحیح گفته و آن عبارت: "ستفترق أمتی علی نیف وسبعین فرقه کلها فی الجنة إلا واحدة" یعنی امت من به هفتاد و چند فرقه تقسیم می‌شود، تمام‌شان در جنت اند؛ مگر یک گروه آن.» ذکر کردم. به اندازه‌ای که من می‌فهمم، صحیح بودنش را نزد حاکم هیچ نیافتم، باوجود این که چیزی من ذکر کردم، در جایی نیافتم و یاهم چشمم به آن واقع نشده؛ این زیادت نزد اکثر محققین که ضعیف حکم می‌کنند، یافت نشده است.

سوم: خلاصه‌ی قول این‌که: حدیث افتراق امت به هفتاد و سه فرقه بدون زیادت صحیح بوده و زیادت اول را "كلها في النار إلا واحدة" تمام‌شان در آتش اند؛ مگر یک گروه آن. اکثریت حسن شماریده اند. اما زیادت دوم "كلها في الجنة إلا واحدة" تمام‌شان در جنت اند؛ مگر یک گروه آن. اکثر محققین ضعیف حکم کرده‌اند و کسانی که حسن حکم کرده خیلی

کم می‌باشند. آنچه که من ارجحیت می‌دهم و بر آن حکم می‌شود، زیادت اول بوده؛ نه زیادت دوم؛ این چیزی است که بر وفق زیادت دو روایت ذکر نمودیم.

برادران عطاء ابن خلیل ابوالرشته

۵ شعبان ۱۴۳۹ هـ.ق

21 اپریل 2018 م